

ЭРДЭМТЭН, СУДЛААЧДЫН ҮЗЭЛ БОДОЛ

ТӨРИЙН АЛБАН ДАХЬ ХУУЛЬ ЗҮЙН ХАРИУЦЛАГЫН ЭРХ ЗҮЙН ҮР ДАГАВАР

LEGAL CONSEQUENCES OF LEGAL RESPONSIBILITY ON CIVIL SERVICE

Н.Мөнхзул

ДХИС-ийн Эрх зүй, нийгмийн ухааны сургуулийн Нийтийн эрх зүйн тэнхимийн эрхлэгч, доктор (Ph.D), дэд профессор, цагдаагийн дэд хурандаа

Munkhzul N.

University of Internal Affairs of Mongolia, Law and Social sciences school, Dean of Public law department, Doctor (Ph.D)

Хураангуй: Төрийн албан дахь хууль зүйн хариуцлагын төрөл, тэдгээрээс үүсэх эрх зүйн үр дагаврыг хууль зүйн хариуцлагын мөн чанарт уялдуулан зохицуулсан байдлыг судалж, харьцуулан шинжилгээ хийж, Төрийн албаны хууль дахь “сахилгын шийтгэлтэй” байдлын зохицуулалт нь төрийн тусгай албаны зарим салбарын дүрэм, журмаар сөрөг үр дагавар үүсгэж байгааг тогтоож, энэ нь хүний эрхийг зөрчиж, хууль зүйн хариуцлагын зарчимд нийцэхгүй байх тул өөрчлөх санал дэвшүүлээ.

Abstract: This paper briefly compared and analyzed the types of legal responsibility of the civil service and the legal consequences in accordance with the essence of legal liability and proposed to change the regulation “with disciplinary liability” is causing adverse consequences and human rights incompatible with the principles of legal liability.

Түлхүүр үгс: Захиргааны хариуцлага, сахилгын хариуцлага, сахилгын шийтгэл, сахилгын шийтгэлтэй байдал, хохирол нөхөн төлөх хариуцлага, хууль зүйн хариуцлага, шударга ёсны зарчим, эд хөрөнгийн хариуцлага, эрүүгийн хариуцлага, ялтай байдал.

Keywords: The concept of administrative responsibility, disciplinary responsibility, disciplinary sanctions, liability for compensation of damages, legal responsibility, principles of Justice, property responsibility, criminal responsibility and conviction.

Хууль зүйн хариуцлагын ойлголт, мөн чанар: Хууль зүйн хариуцлагыг үүргийн ухамсар, үүргийн мэдрэмж, хууль зүйн дагуу үйл ажиллагаа явуулах үүрэг болон тухайн үүргийн хэрэгжилт гэсэн хууль зүйн сөрөг үр дагавар үүсгэхгүй байх хариуцлага; санкцийн хэрэгжилт, төрийн албадлагын арга хэмжээ, ял (шийтгэл), эрх зүйн зөрчилд нийгмээс үзүүлэх хариу үйлдэл, эрх зүйн зөрчлөөс урган гарсан хууль зүйн үүрэг, албадлагын нөлөөллийн арга хэмжээг хүлээх чадвар, нийгэмд аюултай үзэгдэлд өгөх үнэлэмж болон түүнийг үйлдсэн этгээдийг буруутгах хэлбэр буюу эрх зүй зөрчсөний үр дагавар гэсэн өргөн агуулгын хүрээнд авч үзэх нь зүйтэй байдаг¹⁸³.

Хууль зүйн хариуцлагыг ийнхүү өргөн агуулгаар тодорхойлох шаардлага нь түүний мөн чанараас урган гарч байгаа бөгөөд энэ нь түүний шинж, зорилго, зарчмаар илэрхийлэгддэг. Эрх зүйн онол ёсоор хууль зүйн хариуцлагын шинжийг: а) төрийн албадлагатай нягт холбоотой байх. Төрийн албадлага нь хууль зүйн хариуцлагын агуулгыг илэрхийлэх бөгөөд төрийн нэрийн өмнөөс хэрэгждэг. Ийм учраас энэ нь нэг талаас төрийн албадлага, нөгөө талаас эрх зүйн шинжийг илэрхийлнэ. б) хууль зүйн хариуцлага нь нэг талаас цээрлүүлэх, нөгөө талаас зөрчигдсөн эрхийг нөхөн сэргээх гэсэн хоёр зорилгыг агуулах. в) хууль зүйн

¹⁸³ Мөнхзул, Н. Төрийн тусгай албан хаагчид хүлээлгэх сахилгын хариуцлага. УБ. 2019. 16 дахь тал.

хариуцлагыг зөвхөн эрх зүйн зөрчил гаргасан нөхцөлд хэрэглэх¹⁸⁴ гэж тодорхойлсноос үзвэл, зөвхөн негатив хандлагаар авч үзсэнийг харуулж байна.

Тиймээс ч хууль зүйн хариуцлага нь эрх зүйн хамгаалах чиг үүргийн хүрээнд хэрэгжих ба эрх зүйн зөрчил гарсан тухай хууль зүйн фактад түшиглэн хууль буюу эрх зүйн хэм хэмжээг зөрчсөний төлөө гэм буруутай этгээдэд эрхийг нь хязгаарлах буюу цээрлэл үзүүлэх замаар оногдуулж байгаа төрийн албадлага, нөлөөллийн арга хэмжээний цогц¹⁸⁵ хэмээн тодорхойлсон байна.

Хууль зүйн хариуцлага нь эрх зүйн салбарын онцлогийг үл харгалзан эрх зүйн дэг журмыг хамгаалах, хүмүүжлийн нөлөөлөл үзүүлэх, цээрлүүлэх зэрэг зорилгыг агуулах бөгөөд энэ нь тухайн нийгмийн хөгжил, үзэл суртал, эрх зүйн үнэт зүйлийн баримжааллаас хамаарч түүхэн цаг үеүдэд өөрчлөгдөн хувьсаж ирсэн нь хууль зүйн хариуцлагын мөн чанарыг өөр өөрөөр илэрхийлэх үндэс болж ирсэн байдаг¹⁸⁶.

Хууль зүйн хариуцлагын мөн чанарыг илэрхийлэгч дараагийн нэг шалгуур нь түүний зарчим байна. Хууль зүйн хариуцлагын зарчим нь:

- Зөвхөн эрх зүй зөрчсөн зан үйлд хариуцлага хүлээлгэх зарчим. Энэ зарчим нь хуульд заагаагүй бол эрх зүйн зөрчил болон ял, шийтгэл гэж байхгүй, нөгөө талаар хүний юу санаж бодож байгаад нь биш зөвхөн бодит үйлдэл, эс үйлдэлд л хариуцлага хүлээлгэх гэсэн агуулгаар тодорхойлогдоно¹⁸⁷.

- Гэм буруугүйд тооцох зарчим. Энэ зарчим нь “гэм буруутай нь хуулийн дагуу шүүхээр нотлогдох хүртэл хэнийг ч гэмт хэрэг үйлдсэн гэм буруутайд тооцож үл болно”¹⁸⁸сгэсэн агуулгаар тодорхойлогдоно.

- Шударга ёсны зарчим. Энэ зарчмын агуулга нь гэмт хэргийн бус зөрчилд эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэхгүй байх, ял шийтгэл нь хүний нэр алдрыг гутаах, бие махбодийг тарчлаан зовоохгүй байх, хариуцлага нь зөрчлийн хүнд, хөнгөнд тохирсон байх, ял шийтгэх болсон буюу хариуцлага хүндэрсэн хуулийг буцаан хэрэглэхгүйбайх, учирсан гэм хор сэргээгдэх шинжтэй бол түүнийг заавал арилгах зэрэг шаардлагуудаар илэрхийлэгдэнэ. Түүнчлэн эрх зүйг зөрчсөн нэг зөрчлийн төлөө хоёр удаа хариуцлага хүлээлгэж болохгүй бөгөөд нэг зөрчилд нэг л удаа хариуцлага хүлээлгэх, зөрчил гаргагчдад авах нөлөөллийн арга хэмжээ нь хууль зүйн хариуцлагын зорилгод нийцсэн байх ёстой гэсэн шаардлагаар илэрхийлэгдэнэ.

- Хууль дээдлэх зарчим. Энэ зарчмын агуулга нь хариуцлагыг зөвхөн хуульд заагдсан гэм бурууд хүлээлгэх, хариуцлага хүлээлгэх үйл явц нь байцаан шийтгэх ажиллагааны хууль зүйн шаардлагыг хангасан байх, эрх зүйг зөрчсөн факт бүрэн дүүрэн нотлогдсон байх, хууль зүйн хариуцлага тогтоож байгаа хууль нь Үндсэн хуулийн шаардлагад нийцсэн байх зэргээр тодорхойлогдоно.

- Ялгавартай хандах зарчим. Энэ зарчим ньэрх зүй зөрчсөн этгээдийнзөрчлийн ба хувийн байдлыг харгалзан хариуцлага хүлээлгэх, ял зэмлэлийг зөвхөн өөрөө хүлээх, гэм буруутны ял зэмлэлийг түүний гэр бүлийн гишүүд, төрөл саданд нь халдаан хэрэглэхийг хориглох, хууль зүйн хариуцлагын зорилго өөр арга замаар хангагдсан тохиолдолд хариуцлагаас чөлөөлөх, эсвэл хөнгөрүүлэх зэрэг шаардлагуудаар хангагдана.

- Хууль зүйн хариуцлага эргэлт буцалтгүй байх зарчим. Төрийн хараанаас эрх зүйн нэг ч зөрчил мултрах ёсгүй. Хариуцлагын арга хэмжээ цаг үеэ олсон шуурхай байх, хууль хамгаалах байгууллагын ажилтнуудын мэргэшлийн ур чадвар өндөр түвшинд байх, хууль зүйн хариуцлагын арга хэмжээ үр нөлөөтэй байх гэсэн

¹⁸⁴ Нямсүрэн, Ч. Эрх зүйн ерөнхий онол: үндсэн ойлголт, тулгамдсан асуудал. УБ. 2010. 395 дахь тал.

¹⁸⁵ Мөн тэнд.

¹⁸⁶ Тухайлбал, Монгол улсын хууль тогтоомжийн түүхэн хөгжлөөс харвал цээрлүүлэх буюу хүмүүжүүлэх зорилгыг хангахад чиглэгдэж ирсэн бол нэн шинэ үеийн эрх зүйн эх сурвалжуудад эрх зүйн дэг журмыг хамгаалах буюу нөлөөлөл үзүүлэх зорилгыг хангахад чиглэгдэж байна. Н.Мөнхзул. Төрийн тусгай албан хаагчид хүлээлгэх сахилгын хариуцлага. УБ. 2019. 29-54 дэх тал.

¹⁸⁷ Энэ хоёр зарчим нь анх Францын иргэний ба хүний эрхийн Тунхаглалын 7, 8 дугаар зүйлд тусгалаа олжээ.

¹⁸⁸ Монгол Улсын Үндсэн хууль. Төрийн мэдээлэл. УБ. 1992. №1.

шаардлагаар уг зарчим нь хангагдана. Хариуцлага хүнд, хөнгөндөө биш харин зайлшгүй хүлээлгэдэг байхыг хэлнэ. Гэхдээ тухайн нөхцөл байдлыг харгалзан хариуцлагаас чөлөөлөх, хөнгөрүүлэх явдлыг үгүйсгэж болохгүй юм.

Төрийн албан дахь хууль зүйн хариуцлагын төрөл, хууль зүйн хариуцлагын үр дагавар

Үүрэг зөрчсөний төлөө хүлээх хариуцлага буюу негатив утгаар нь авч үзвэл хууль зүйн хариуцлагын тогтолцоотой¹⁸⁹ нягт уялдах бөгөөд түүний дагуу төрийн албан дахь хууль зүйн хариуцлага нь эрүүгийн хариуцлага; захиргааны хариуцлага; хохирол нөхөн төлөх хариуцлага; эд хөрөнгийн хариуцлага; сахилгын хариуцлага гэсэн төрөлтэй байна.

Эрүүгийн хариуцлага. Монгол Улсын Эрүүгийн хууль болон Эрүүгийн хэрэг шалган шийдвэрлэх тухай хуулиар зохицуулах бөгөөд шинэчлэн найруулсан Эрүүгийн хуулиар¹⁹⁰ нийт зуу гаруй гэмт хэргийн сУБъектээр төрийн албан хаагч байхаар хуульчилж өгсөн байна. Түүнд оногдуулах ялын тухайд зорчих эрхийг хязгаарлах, хорих, торгох зэрэг үндсэн, эрх хасах¹⁹¹ нэмэгдэл шийтгэлийг оногдуулахаар заасан.

Хүснэгт №1. Эрүүгийн хариуцлагын зорилгын талаарх 2002, 2015 оны Эрүүгийн хуулиудын харьцуулалт

Эрүүгийн хариуцлагын зорилго ¹⁹² (2002 оны Эрүүгийн хуулийн үзэл баримтлал)	Эрүүгийн хариуцлагын зорилго ¹⁹³ (2015 оны Эрүүгийн хуулийн үзэл баримтлал)
- <u>Иргэн, нийгмийг гэмт халдлагаас хамгаалах,</u> - Гэмт хэргийн улмаас зөрчигдсөн эрхийг сэргээх, - Гэмт хэрэг үйлдсэн <u>этгээдийг цээрлүүлэх, хүмүүжүүлэх,</u> - Гэмт хэрэг <u>үйлдэхээс урьдчилан сэргийлэх.</u>	- Гэмт хэрэг үйлдсэн <u>хүн, хуулийн этгээдийг</u> цээрлүүлэх, - гэмт хэргийн улмаас зөрчигдсөн эрхийг сэргээх, - <u>хохирлыг нөхөн төлүүлэх,</u> - гэмт хэргээс <u>урьдчилан сэргийлэх,</u> гэмт хэрэг үйлдсэн хүнийг <u>нийгэмшүүлэх.</u>

Эрүүгийн хариуцлагын зорилготой уялдуулан эрүүгийн хариуцлагын хэмжээ хязгаар гэсэн ойлголтын хүрээнд эрүүгийн хариуцлага нь сУБъектүүд эрх, үүргээ бүрэн хэрэгжүүлсэн ялтан ялаа эдэлж, ялгүй болсноор дуусгавар болно¹⁹⁴ гэснээс үзвэл эрүүгийн хариуцлагын үр дагавар нь “ялтай байдал”¹⁹⁵ хэмээх ойлголт юм. Ялтан ялаа эдэлж дууссаны дараа тодорхой хугацаанд зарим эрхийн хязгаарлалт, тааламжгүй үр дагаврыг амсах, эдлэх шаардлагатай болдог ба энэ нь 2002 оны Эрүүгийн хуульд зааснаар ял хүндрүүлэх нөхцөл байдал¹⁹⁶ болохоос гадна хугацаанаас өмнө тэнсэн суллах журмыг хэрэглэх боломжийг хязгаарлах¹⁹⁷, хорих ял

¹⁸⁹ Нямсүрэн, Ч. Эрх зүйн ерөнхий онол: Үндсэн ойлголт, тулгамдсан асуудал. УБ. 2010. 397 дахь тал.

¹⁹⁰ Эрүүгийн хууль (шинэчилсэн найруулга). Төрийн мэдээлэл. УБ. 2016. №7.

¹⁹¹ Эрүүгийн хууль (шинэчилсэн найруулга)-ийн 5.7 дугаар зүйлийн 1 дэх хэсэгт “Гэмт хэрэг үйлдсэн хүний нийтийн албанд ажиллах, мэргэжлийн үйл ажиллагаа явуулах, эсхүл бусад тодорхой эрхийг нэг жилээс найман жил хүртэл хугацаагаар хориглохыг эрх хасах ял гэнэ”, 2 дахь хэсэгт “Шүүх гэмт хэрэг үйлдсэн нөхцөл байдал, учирсан хохирол, хор уршгийн шинж чанар, гэмт хэрэг үйлдсэн хүний хувийн байдлыг харгалзан оногдуулсан үндсэн ял дээр нэмж эрх хасах ялыг оногдуулж болно” гэж заасан байна. Төрийн мэдээлэл. УБ., 2016. №7.

¹⁹² Жанцан, С. Монгол Улсын Эрүүгийн эрх зүй (ерөнхий ба тусгай анги). УБ., 2012. 32 дахь тал.

¹⁹³ Гантөмөр, Г. нар. Эрүүгийн эрх зүй: ерөнхий анги. УБ., 2020. 359 дэх тал.

¹⁹⁴ Жанцан, С. Монгол Улсын Эрүүгийн эрх зүй (ерөнхий ба тусгай анги). УБ., 2012. 33 дахь тал.

¹⁹⁵ 2002 оны Эрүүгийн хуулийн 78 дугаар зүйлийн 78.1. Ялтан шүүхийн шийтгэх тогтоол хуулийн хүчин төгөлдөр болсон өдрөөс эхлэн түүнийг ялгүйд тооцох буюу ялгүй болох хүртэл хугацаанд ялтайд тооцогдоно.

¹⁹⁶ 2002 оны Эрүүгийн хуулийн 56 дугаар зүйлийн 56.1.12 дахь хэсэгт “..., эсхүл ялтай байхдаа гэмт хэрэг дахин үйлдсэн” бол ял хүндрүүлэхээр заасан байна. Мөн 451.2.3

¹⁹⁷ 2002 оны Эрүүгийн хуулийн 61 дүгээр зүйлийн 61.2 дахь хэсэгт тэнсэх журмыг ялтай байгаа этгээдэд хэрэглэхгүй гэж заасан.

эдлэх байгууллагын дэглэм тодорхойлоход нөлөөлөх¹⁹⁸, ял оногдуулахад харгалзах шүүгдэгчийн хувийн байдалд хамаарах¹⁹⁹ зэрэг хууль зүйн үр дагаврыг тодорхойлж өгсөн байсан.

Тухайн этгээд тэнсэж хянан харгалзсан, хорих ял оногдуулсан шүүхийн шийтгэх тогтоолыг биелүүлэхийг хойшлуулсан хугацаанд гэмт хэрэг шинээр үйлдээгүй; хөнгөн гэмт хэрэгт ял шийтгүүлсэн этгээд ялаа эдэлж дууссанаас хойш нэг жилийн дотор гэмт хэрэг шинээр үйлдээгүй; хүндэвтэр гэмт хэрэгт ял шийтгүүлсэн этгээд үндсэн ба нэмэгдэл ялаа эдэлж дууссанаас хойш таван жилийн дотор гэмт хэрэг шинээр үйлдээгүй; хүнд гэмт хэрэгт ял шийтгүүлсэн этгээд үндсэн ба нэмэгдэл ялаа эдэлж дууссанаас хойш найман жилийн дотор гэмт хэрэг шинээр үйлдээгүй; онц хүнд гэмт хэрэгт ял шийтгүүлсэн этгээд буюу онц аюултай гэмт хэрэгтэн үндсэн ба нэмэгдэл ялаа эдэлж дууссанаас хойш арван жилийн дотор гэмт хэрэг шинээр үйлдээгүй бол ялгүй болох зохицуулалттай байсан. Харин ял шийтгүүлсэн этгээд үндсэн ба нэмэгдэл ялаа эдэлж дууссаны дараа зан байдал, засрал хүмүүжлээрээ үлгэр жишээч байвал шүүх хугацаанаас нь өмнө ялгүйд тооцож болох зохицуулалттай байжээ.

Харин одоо хүчин төгөлдөр үйлчилж байгаа 2015 оны Эрүүгийн хуулиар “ялтай байдал”, “онц аюултай гэмт хэрэгтэн”, “давтан” гэх мэт хууль зүйн үр дагавар үүсгэж, гэмт хэрэг үйлдсэн хүний эрх зүйн байдлыг дордуулсан, зохицуулалтыг хүчингүй болгосон нь хүний эрхийн зарчим, хууль зүйн хариуцлагын мөн чанарт (хууль ёсны зарчим, шударга ёсны зарчим, ялгавартай хандах зарчим) тохирсон дэвшилтэт зохицуулалт болсон.

Энэ агуулгаар Төрийн албаны тухай хуулийн²⁰⁰ төрийн жинхэнэ албан тушаалд тавигдах нийтлэг шаардлагад “22.1.3.Эрүүгийн хуульд заасан авлига, албан тушаалын гэмт хэрэг үйлдэж шүүхээр ял шийтгүүлж байгаагүй байх;” гэж зааснаас харвал төрийн жинхэнэ албанд бусад төрлийн гэмт хэргээр ял шийтгүүлсэн этгээд орох боломжтойг илэрхийлж байна, нөгөө талаас хууль зүйн хариуцлагын нэг зөрчилд нэг л шийтгүүлэх шударга ёсны зарчмыг хангах зохицуулалт болжээ.

Хүснэгт №2. Төрийн албаны тухай хуулиудын харьцуулалт

1994 оны Төрийн албаны тухай хууль	2002 оны Төрийн албаны тухай хууль	2017 оны Төрийн албаны тухай хууль
16 дугаар зүйл. Төрийн захиргааны албан тушаал эрхлэх болзол	16 дугаар зүйл.Төрийн жинхэнэ албан тушаал эрхлэх болзол	22 дугаар зүйл.Төрийн жинхэнэ албан тушаалд тавих нийтлэг шаардлага
2.Төрийн захиргааны албан тушаалд дараахь тохиолдолд авч ажиллуулахыг хориглоно: 1/Эрүүгийн хуульд заасан онц хүнд гэмт хэрэг үйлдэж шүүхээр ял шийтгүүлсэн, эсхүл бусад төрлийн гэмт хэрэг үйлдэж	16.2.Төрийн жинхэнэ албан тушаалд дараахь тохиолдолд авч ажиллуулахыг хориглоно: 16.2.1.хуульд өөрөөр заагаагүй бол Эрүүгийн хуульд заасан онц хүнд гэмт хэрэг үйлдэж шүүхээр ял шийтгүүлсэн, эсхүл бусад	22.1.3.Эрүүгийн хуульд заасан <u>авлига, албан тушаалын гэмт хэрэг</u> үйлдэж шүүхээр ял шийтгүүлж байгаагүй байх;

¹⁹⁸ 2002 оны Эрүүгийн хуулийн 52 дугаар зүйлийн 52.6 дахь хэсэг “Хүнд гэмт хэрэг үйлдсэн, эсхүл урьд нь хорих ял эдэлж байсан, анх удаа онц хүнд гэмт хэрэг үйлдсэн эрэгтэй ялтан, онц хүнд гэмт хэрэг үйлдсэн, түүнчлэн онц аюултай гэмт хэрэгтнээр тооцогдсон эмэгтэй ялтны хорих ялыг чанга дэглэмтэй хорих ангид эдлүүлнэ”.

¹⁹⁹ 2002 оны Эрүүгийн хуулийн 54 дүгээр зүйлийн 54.2 дахь хэсэгт “Шүүх ял оногдуулахдаа гэмт хэргийн нийгмийн аюулын шинж чанар, хэр хэмжээ, гэмт хэрэг үйлдсэн этгээдийн хувийн байдал, гэмт хэрэг үйлдсэн нөхцөл байдал, учруулсан хор уршгийн шинж чанар, хохирлын хэр хэмжээ, хариуцлагыг хөнгөрүүлэх болон хүндрүүлэх нөхцөл байдлыг тал бүрээс нь харгалзан үзнэ”.

²⁰⁰ Төрийн захиргааны алба, төрийн тусгай албыг төрийн жинхэнэ алба гэнэ. Төрийн албаны тухай хуулийн 6.2. 2017. <https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=13025>.

шүүхээр ял шийтгүүлээд <u>ял шийтгэлгүйд тооцогдох хугацаа нь дуусаагүй бол;</u> <u>2/төрийн захиргааны албан тушаалаас сахилгын шийтгэлээр халагдсан өдрөөс хойш 1 жилийн хугацаа өнгөрөөгүй бол;</u>	төрлийн гэмт хэрэг үйлдэж шүүхээр ял шийтгүүлээд <u>ялгүйд тооцох буюу ялгүй болох хугацаа нь дуусаагүй;</u> <u>16.2.2.хуульд өөрөөр заагаагүй бол төрийн жинхэнэ албан тушаалаас сахилгын шийтгэлээр халагдсан өдрөөс хойш 1 жилийн хугацаа өнгөрөөгүй;</u>	23 дугаар зүйл. Төрийн албан тушаалд тавих тусгай шаардлага 23.1.Төрийн улс төрийн болон тусгай албан тушаалд тавих тусгай шаардлагыг холбогдох хуулиар тогтооно. 23.2.Хуульд өөрөөр заагаагүй бол доор дурдсан төрийн захиргааны албан тушаалд энэ хуулийн 22.1-д заасан нийтлэг шаардлагаас гадна дараахь тусгай шаардлагыг хангасан иргэнийг томилно:
--	--	---

Нөгөө талаар Төрийн албаны тухай хуулийн 23 дугаар зүйлийн 23.1 дэх хэсэгт “Төрийн улс төрийн болон тусгай албан тушаалд тавих тусгай шаардлагыг холбогдох хуулиар тогтооно” гэж заасны дагуу төрийн тусгай албаны “гэмт хэрэг үйлдэж шүүхээр ял шийтгүүлж байгаагүй байх” тусгай шаардлагыг харьцуулан үзвэл:

Хүснэгт №3. Эрх зүйн баримт бичгүүдийн харьцуулалт

Эрх зүйн акт	Холбогдох заалт
Монгол Улсын Үндсэн хуулийн цэцийн тухай ²⁰¹	4 дүгээр зүйл.Цэцийн гишүүн 1.Цэцийн гишүүн хууль зүй, улс төрийн өндөр мэргэшилтэй, эрүүгийн ял шийтгэлгүй, Монгол Улсын дөчин нас хүрсэн иргэн байх ба Цэцийн гишүүд эрх тэгш байна.
Шүүхийн тухай ²⁰²	31 дүгээр зүйл.Шүүгчид тавих болзол, шаардлага 31.1.1.эрүүгийн хариуцлага хүлээж байгаагүй;
Прокурорын тухай ²⁰³	45 дугаар зүйл.Прокурор 45.1.... гэмт хэрэг үйлдэж, гэм буруутайд тооцогдож байгаагүй, ... Монгол Улсын иргэнийг прокуророор томилно.
Монгол Улсын Үндэсний аюулгүй байдлын зөвлөлийн тухай ²⁰⁴	6 дугаар зүйл. Зөвлөлийн зохион байгуулалтын бүтэц 6.2.Зөвлөлийн нарийн бичгийн даргыг Монгол Улсын Ерөнхийлөгч томилно. Хуульд тусгайлан шаардлага тавиагүй.
Төв банк /монгол банк/-ны тухай ²⁰⁵	26 дугаар зүйл. Монгол банкны удирдлага 3. Монгол банкны Ерөнхийлөгч, Тэргүүн дэд ерөнхийлөгч, Дэд ерөнхийлөгчийг томилохдоо түүний эдийн засаг, банк, санхүү, удирдлагын мэдлэг, мэргэшлийн ур чадвар, мэргэжлийн ёс зүй, ажлын

²⁰¹ Монгол Улсын Үндсэн хуулийн цэцийн тухай. 1992. <https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=365>.

²⁰² Шүүхийн тухай хууль. 2021. <https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=16106892006021>.

²⁰³ Прокурорын тухай. 2017. <https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=12702>.

²⁰⁴ Монгол Улсын Үндэсний аюулгүй байдлын зөвлөлийн тухай. 1992. <https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=9546>.

²⁰⁵ Төв банк/монголбанк/-ны тухай. 1996. <https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=483>.

		туршлагыг харгалзана. Хуульд тусгайлан шаардлага тавиагүй.
	Санхүүгийн зохицуулах хорооны эрх зүйн байдлын тухай ²⁰⁶	11 дүгээр зүйл.Хорооны дарга, гишүүн, түүнийг томилох 11.6.Хорооны дарга, гишүүн нь эдийн засаг, банк, санхүү, үнэт цаас, эрх зүйн аль нэг чиглэлээр мэргэжил эзэмшсэн, мэргэжлээрээ 5-аас доошгүй жил ажилласан, ял шийтгүүлж байгаагүй, Монгол Улсын иргэн байна.
	Статистикийн тухай ²⁰⁷	13 ¹ дүгээр зүйл.Үндэсний статистикийн хорооны удирдлага 13 ¹ .2.Үндэсний статистикийн хорооны дарга, дэд даргыг томилохдоо түүний эдийн засаг, статистик, удирдлагын мэдлэг, мэргэшлийн ур чадвар, мэргэжлийн ёс зүй, ажлын туршлагыг харгалзана. Хуульд тусгайлан шаардлага тавиагүй.
	Сонгуулийн төв байгууллагын тухай ²⁰⁸	4 дүгээр зүйл.Хорооны гишүүнд нэр дэвшүүлэх, томилох журам 4.2.Хорооны гишүүний тавыг Улсын Их Хурлын Төрийн байгуулалтын байнгын хороо, хоёрыг Монгол Улсын Ерөнхийлөгч, хоёрыг Улсын дээд шүүх төрийн жинхэнэ албан хаагчдаас санал болгосноор Улсын Их Хурал нэр дэвшигчийн сонгол хийж зургаан жилийн хугацаагаар томилно. Харилцан адилгүй шаардлага тавигдахаар байна.
	Монгол Улсын Хүний эрхийн үндэсний комиссын тухай ²⁰⁹	2 дугаар зүйл.Комиссын гишүүнд нэр дэвшүүлэх, томилох 12.2.Комиссын гишүүнд нэр дэвшигч нь дараах шаардлагыг хангасан 35 нас хүрсэн Монгол Улсын иргэн байна: 12.2.1.хууль зүйн өндөр мэргэшилтэй; 12.2.2.хүний эрхийг хамгаалах чиглэлээр ажилласан туршлагатай. Хуульд тусгайлан шаардлага тавиагүй.
	Монгол Улсын шүүхийн тухай ²¹⁰	76 дугаар зүйл.Ерөнхий зөвлөлийн бүрэлдэхүүн, бүрэн эрхийн хугацаа 76.3. ... шүүгч гишүүн нь шүүгчээр 10-аас доошгүй жил ажилласан, сахилгын шийтгэлгүй, бусад гишүүн нь ... эрүүгийн хариуцлага хүлээж байгаагүй Монгол Улсын иргэн байна. 95 дугаар зүйл.Сахилгын хороо 95.3. ... шүүгч гишүүн нь шүүгчээр 10-аас доошгүй жил ажилласан, сахилгын шийтгэлгүй, бусад гишүүн нь ... эрүүгийн хариуцлага хүлээж байгаагүй Монгол Улсын иргэн байна.
	Төрийн аудитын тухай ²¹¹	26 дугаар зүйл.Төрийн аудитын байгууллагын албан хаагчид тавих шаардлага 26.1.Төрийн аудитын байгууллагын албан

²⁰⁶ Санхүүгийн зохицуулах хорооны эрх зүйн байдлын тухай. 2005. <https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=446>.

²⁰⁷ Статистикийн тухай. 1997. <https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=461>.

²⁰⁸ Сонгуулийн төв байгууллагын тухай. 2006. <https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=459>.

²⁰⁹ Монгол Улсын Хүний эрхийн үндэсний комиссын тухай. 2020. <https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=15152>.

²¹⁰ Монгол Улсын шүүхийн тухай. 2021. <https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=16106892006021>.

²¹¹ Төрийн аудитын тухай. 2020. <https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=15357>.

		хаагчаар Төрийн албаны тухай хуульд заасан төрийн жинхэнэ албан хаагчид тавих нийтлэг шаардлагыг хангасан, төрийн аудитын байгууллагын чиг үүргийг хэрэгжүүлэхэд шаардлагатай мэдлэг, ур чадварыг эзэмшсэн иргэнийг ажиллуулна.
	Авлигын эсрэг хууль ²¹²	19 дүгээр зүйл. Авлигатай тэмцэх газрын албан хаагчид тавигдах шаардлага 19.1. Авлигатай тэмцэх газрын удирдах болон гүйцэтгэх албан тушаалд мэргэжлийн болон зохих нөхцөл, шалгуурыг хангасан, авлига, албан тушаалын хэргээр шалгагдаж сахилгын, захиргааны, эрүүгийн хариуцлага хүлээж байгаагүй иргэнийг томилно.
	Цагдаагийн албаны тухай ²¹³	66 дугаар зүйл. Цагдаагийн албан тушаалд тавигдах шаардлага 66.2. Цагдаагийн албан тушаалд анх томилохдоо гэмт хэрэг үйлдэж ял шийтгүүлж байгаагүй, ... Монгол Улсын иргэнийг хүсэлтийг нь үндэслэн шалгуур хангасан байдлаар нь эрэмбэлэн шалгаруулж томилно.
	Цэргийн албаны тухай ²¹⁴	19 дүгээр зүйл. Цэргийн жинхэнэ алба хаах болзол 19.2. Офицер, ахлагч нь дараахь шалгуур үзүүлэлтийг хангасан байна: Хуульд тусгайлан шаардлага тавиагүй.
	Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай ²¹⁵	270 дугаар зүйл. Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын алба хаагч, түүнд тавигдах шаардлага 270.3. ... гэмт хэрэг үйлдэж ял шийтгүүлж байгаагүй Монгол Улсын иргэнийг авч ажиллуулна.
	Шүүхийн шинжилгээний тухай ²¹⁶	41 дүгээр зүйл. Шүүхийн шинжилгээний байгууллагын ажилтан 41.2. Шүүхийн шинжилгээний байгууллагын шинжээч, мэргэжилтнээр ял шийтгэлгүй, шинжилгээний чиглэлээр мэргэшсэн Монгол Улсын иргэнийг томилно.
	Тагнуулын байгууллагын тухай ²¹⁷	17 дугаар зүйл. Тагнуулын байгууллагын албан хаагч 17.2. Тагнуулын ажилтны албан тушаалд иргэнийг судлах, сонгон шалгаруулах, туршилтын хугацаагаар ажиллуулах журмыг Тагнуулын ерөнхий газрын даргын саналыг үндэслэн Монгол Улсын Ерөнхий сайд батална. Журмаар зохицуулна. Хуульд тусгайлан шаардлага тавиагүй.
	Төрийн тусгай хамгаалалтын тухай ²¹⁸	13 дугаар зүйл. Төрийн тусгай хамгаалалтын алба хаагч 2. Төрийн тусгай хамгаалалтын албанд 20 нас хүрсэн, эрүүл мэнд, бие бялдар, ёс зүйн шаардлага хангасан, зохих боловсрол, ажлын туршлагатай, ял шийтгэлгүй, Монгол Улсын иргэнийг ажиллуулна.

²¹² Авлигын эсрэг хууль. 2006. <https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=8928>.

²¹³ Цагдаагийн албаны тухай хууль. 2017. <https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=12469>.

²¹⁴ Цэргийн албаны тухай. 2016. <https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=12124>.

²¹⁵ Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хууль. 2017. <https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=12701>.

²¹⁶ Шүүхийн шинжилгээний тухай хууль. 2009. <https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=88>.

²¹⁷ Тагнуулын байгууллагын тухай. 1999. <https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=468>.

²¹⁸ Төрийн тусгай хамгаалалтын тухай. 1995. <https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=499>.

	Дипломат албаны тухай ²¹⁹	15 дугаар зүйл. Дипломат албан тушаал эрхлэх болзол Хуульд тусгайлан шаардлага тавиагүй.
--	--------------------------------------	---

Эдгээр алба нь Монгол Улсын Үндсэн хууль, бусад хуульд заасан журмын дагуу үндэсний болон хүн амын аюулгүй байдлыг хангах, нийгмийн хэв журам болон хууль дээдлэх үндсэн зарчмыг сахиулахтай холбогдсон төрийн тусгай чиг үүргийг хэрэгжүүлдэг алба тул тусгайлан шаардлага тавьж болох зохицуулалтыг Төрийн албаны тухай хуулиар зөвшөөрчээ. Гэвч төрийн тусгай албаны шаардлагыг хуулиар тогтоохдоо “гэмт хэрэг үйлдэж шүүхээр ял шийтгүүлж байгаагүй байх” шаардлагыг янз бүрийн нэр томъёогоор тодорхойлох, журмаар тодорхойлох зэрэг байна. Тухайлбал,

- эрүүгийн ял шийтгэлгүй,
- эрүүгийн хариуцлага хүлээж байгаагүй,
- гэмт хэрэг үйлдэж, гэм буруутайд тооцогдож байгаагүй,
- ял шийтгүүлж байгаагүй,
- гэмт хэрэг үйлдэж ял шийтгүүлж байгаагүй,
- ял шийтгэлгүй зэрэг.

Шүүхийн ерөнхий зөвлөлийн болон сахилгын хорооны бүрэлдэхүүнд орох шүүгч гишүүнд тавигдах шаардлагад “сахилгын шийтгэлгүй” байх гэсэн шалгуурыг тавьсан байна.

Эндээс үзвэл, эрүүгийн хариуцлагын болон сахилгын шийтгэлийн эрх зүйн үр дагавар нь төрийн зарим тусгай албанд орж ажиллах эрхийг хязгаарлаж байгаа нь төрийн тусгай чиг үүрэгтэй уялдаж хууль зүйн хариуцлага эргэлт буцалтгүй байх зарчим буюу хууль зүйн хариуцлагын арга хэмжээ үр нөлөөтэй байх гэсэн агуулгаар илэрхийлэгдэж байгаа ч тухайн хүний бусад эрх хязгаарлагдахгүй юм. Энэ нь нэг зөрчилд нэг шийтгэл гэсэн хууль зүйн хариуцлагын шударга ёсны зарчмыг хангаж өөр бусад эрх зүйн үр дагаврыг үүсгэхгүй гэсэн агуулгаар тайлбарлагдана.

Захиргааны хариуцлага. Эрх зүйн шинэтгэлийн хүрээнд шинээр батлагдан гарсан Зөрчлийн тухай хуулиар²²⁰ албан тушаалтан зөрчлийн сУБъект байх зохицуулалтыг хассан. Энэ нь захиргааны хэм хэмжээ тогтоосон шийдвэрийг захиргаанаас өөрөө батлахын зэрэгцээ уг шийдвэр болон төрийн эрх бүхий байгууллагаас батлан гаргасан хэм хэмжээ тогтоосон хууль, бусад шийдвэрийн хэрэгжилтийг хангах үүргийг захиргаа өөрөө хүлээдэгтэй холбоотой. Ер нь захиргаа өөрийн тогтоосон хэм хэмжээний актыг зөрчсөн иргэн, хуулийн этгээдэд л захиргааны хариуцлага хүлээлгэдэг, захиргаа албан тушаалтандаа сахилгын хариуцлага хүлээлгэдэг байх үзэл баримтлал нь зүй ёсны шаардлагад нийцнэ.

Эд хөрөнгийн хариуцлага. Төрийн албан хаагчаас хөдөлмөрийн харилцаанд оролцох явцад өөрийн хууль бус үйлдэл (эс үйлдэхүй)-ээр төрийн байгууллагад учруулсан эд хөрөнгийн хохирлыг хуульд заасан үндэслэл журмаар нөхөн төлөх хууль зүйн үүрэг буюу шаардлага, хязгаарлалтын арга хэмжээг эд хөрөнгийн хариуцлага гэнэ.²²¹ Эд хөрөнгийн хариуцлагыг учруулсан хохирлыг нөхөн төлүүлж байгаа хэмжээг нь харгалзан эд хөрөнгийн бүрэн хариуцлага, эд хөрөнгийн хязгаарлагдмал хариуцлага, эд хөрөнгийн өсгөн нэмэгдүүлсэн хариуцлага гэж ангилах бөгөөд энэ хариуцлага нь эрүүгийн, сахилгын хариуцлага хүлээлгэснээс үл хамааран хэрэгждэг онцлогтой тул давхардсан шийтгэл гэж үзэхгүй бөгөөд харин ч шударга ёсны зарчимд нийцсэн, эрх зүй зөрчсөн үйлдлийн эрх зүйн үр дагавар юм.

²¹⁹ Дипломат албаны тухай. 2000. <https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=246>.

²²⁰ Зөрчлийн тухай хуулийн 2.3.4. Төрийн албан хаагчийн хуулиар хүлээсэн албаны чиг үүргээ хэрэгжүүлсэн үйлдэл, эс үйлдэхүй нь энэ хуульд заасан зөрчлийн шинжтэй бол түүнд холбогдох хууль тогтоомжид заасан сахилгын шийтгэл хүлээлгэнэ. Төрийн албан хаагчийн албаны чиг үүргээ хэрэгжүүлсэн үйлдэл, эс үйлдэхүйтэй холбоогүй зөрчилд энэ хуульд заасан нийтлэг журмаар шийтгэл оногдуулж, албадлагын арга хэмжээ хэрэглэнэ. <https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=12695>.

²²¹ Баасан, Л. Монгол Улсын Хөдөлмөрийн эрх зүй (Тусгай анги). УБ. 2000. 156 дахь тал.

Хохирлыг нөхөн төлөх хариуцлагын тухайд төрийн албан хаагч эрхэлсэн ажил үүргээ гүйцэтгэж байхдаа өөрийн буруугаас иргэдэд учруулсан хохирлыг арилгах үйл ажиллагаа юм. Төрийн захирамжилсан арга хэмжээний улмаас иргэний эрх зөрчигдсөн бол уг зөрчигдсөн эрх нь хохирлыг барагдуулснаар анхныхаа байдалд эргэн очих ёстой болдог нь хууль ёсны шаардлага юм. Эрх зүйн онолын хувьд төр нь өөрийн албан хаагчийн буруутай хууль бус үйл ажиллагааны хариуцлагыг эхний ээлжинд хүлээх нь зүй ёсны асуудал. Төрийн албаны хариуцлагад зөвхөн хохирлыг барагдуулах эсвэл мөнгөн төлбөр төлөх бус харин хууль бус ажиллагаанаас өмнөх байдлыг сэргээх үйл ажиллагаа багтана. Энэ хариуцлага нь эд хөрөнгийн хариуцлагын нэгэн адил эрүүгийн, сахилгын хариуцлага хүлээлгэснээс үл хамааран хэрэгждэг онцлогтой тул давхардсан шийтгэл гэж үзэхгүй бөгөөд ял, шийтгэлийн эрх зүйн үр дагавар биш эрх зүй зөрчсөн үйлдлийн эрх зүйн үр дагавар юм.

Сахилгын хариуцлага нь хууль зүйн хариуцлагын нэг төрөл бөгөөд энэ талаар доктор (Sc.D) Л.Баасан "Хөдөлмөрийн сахилга зөрчсөн буруутай ажилтнуудад байгууллагын захиргаа, эсвэл тэдгээрийг удирдах дээд шатны эрх бүхий албан тушаалтнуудаас хүлээлгэх төрийн албадлагын төрөл, хэлбэрийг сахилгын хариуцлага²²² гэнэ" гэж тодорхойлжээ.

Энэ тодорхойлолтоос үзвэл сахилгын хариуцлагыг зөвхөн хөдөлмөрийн гэрээгээр хөдөлмөрийн эрх зүйн харилцаанд оролцогчдод хамааруулан тодорхойлсон байна.

Харин төрийн тусгай албан хаагчид хүлээлгэх сахилгын хариуцлага нь дан ганц хөдөлмөрийн сахилгаас гадна албаны онцлогтой уялдуулан хууль, тэдгээрт нийцүүлэн гаргасан журам, заавар, дүрмээр тогтоогдсон албан хаагчийн үүрэг, ёс зүй, хориглох хэм хэмжээг зөрчсөн тохиолдолд тухайн байгууллагын захиргаа, эсвэл тэдгээрийг удирдах дээд шатны эрх бүхий албан тушаалтнуудаас хүлээлгэх хууль зүйн албадлага байна.

Өөрөөр хэлбэл төрийн үйлчилгээний албан хаагчдад сахилгын хариуцлага хүлээлгэх харилцаа нь хөдөлмөрийн эрх зүй буюу хувийн эрх зүйн зохицуулах зүйл байдаг бол төрийн тусгай албан хаагчид хүлээлгэх сахилгын хариуцлага нь мэргэжлийн болон албаны эрх ашгийн шаардлагаас хамаарч өргөн агуулгаар тодорхойлогдож, захиргааны эрх зүй дэх төрийн албаны эрх зүй хэмээх институтын зохицуулалтад хамаарна.

Төрийн албан хаагчид хүлээлгэж буй сахилгын хариуцлага хууль зүйн хариуцлагын нэг төрөл болохын хувьд нэг талаас хөдөлмөрийн болон албаны сахилгыг зөрчихгүй байх "сахилгатай байдал", нөгөө талаас хөдөлмөрийн болон албаны сахилгыг зөрчсөний төлөө хүлээх шийтгэл, түүнтэй холбогдон гарах үр дагаврыг илэрхийлнэ.

Төрийн үйлчилгээний албан хаагчид сахилгын шийтгэл ногдуулах харилцааг Хөдөлмөрийн тухай хууль болон тухайн байгууллагын дотоод журмаар, төрийн захиргааны албан хаагчид сахилгын шийтгэл ногдуулах харилцааг Төрийн албаны тухай хууль болон түүнд нийцүүлэн Засгийн газраас тогтоосон "Төрийн захиргааны болон үйлчилгээний албан хаагчийн ёс зүйн дүрэм"²²³, "Төрийн жинхэнэ албан хаагчид сахилгын шийтгэл ногдуулах, түүнд гомдол гаргах журам"²²⁴-аар зохицуулдаг бол төрийн тусгай албан хаагчид сахилгын шийтгэл ногдуулах харилцааг Төрийн албаны тухай хууль, салбарын хууль, тэдгээрт нийцүүлэн гаргасан дүрэм, журмаар зохицуулна.

Хууль зүйн хариуцлага нь нийтлэг шинж, зорилго, зарчмын хүрээнд хэрэгжих шаардлагын үүднээс эрүүгийн хариуцлага дахь "ялтай байдал" хэмээх ойлголтыг

²²² Мөн тэнд. 153 дахь тал

²²³ Төрийн захиргааны болон үйлчилгээний албан хаагчийн ёс зүйн дүрэм. Монгол Улсын Засгийн газрын 2019 оны 33 дугаар тогтоолын хавсралт.

²²⁴ Төрийн жинхэнэ албан хаагчид сахилгын шийтгэл ногдуулах, түүнд гомдол гаргах журам. Монгол Улсын сайд, Засгийн газрын хэрэг эрхлэх газрын дарга, Төрийн албаны зөвлөлийн даргын 2019 оны 04 дүгээр сарын 04-ний өдрийн 36/32 дугаар хамтарсан тушаалын хавсралт.

хүний эрхийн зарчим, хууль зүйн хариуцлагын мөн чанарыг илэрхийлэгч хууль ёсны зарчим, шударга ёсны зарчим, ялгавартай хандах зарчимд нийцүүлэн “халсан” байхад төрийн албан дахь сахилгын хариуцлага, ялангуяа шийтгэлийн эрх зүйн үр дагаварын зохицуулалт хэвээр хадгалагдаж байна.

Төрийн албаны тухай хууль (шинэчилсэн найруулга)-д зааснаар “төрийн жинхэнэ албан хаагч сахилгын шийтгэл ногдуулсан өдрөөс хойш нэг жилийн дотор сахилгын шийтгэл хүлээгээгүй бол түүнийг сахилгын шийтгэлгүйд тооцно”, Төрийн жинхэнэ албан хаагчид сахилгын шийтгэл ногдуулах, түүнд гомдол гаргах журмын 3.11 дэх хэсэгт “сахилгын шийтгэл ногдуулсан өдрөөс хойш нэг жилийн хугацаа өнгөрч энэ хугацаанд дахин зөрчил гаргаагүй бол сахилгын шийтгэлгүйд тооцно” гэснээс үзвэл “сахилгын шийтгэлтэй” байдал гэсэн ойлголт байгааг илэрхийлж байгаа ба энэ заалт нь салбарын хууль, дүрэм, журмуудад нийтлэг байдлаар тусгагдсан байна. Тухайлбал, сахилгын шийтгэлгүйд тооцох үндэслэлийг прокурор нь гаргасан зөрчлөө бүрэн засч, үүрэгт ажлаа зохих ёсоор хэрэгжүүлж, шийтгэл оногдуулснаас хойш 6 сарын хугацаа өнгөрсөн бол дээд шатны прокурор уг шийтгэлийг сахилгын шийтгэлгүйд тооцох хугацаа дуусахаас өмнө сахилгын шийтгэл хүлээсэн прокурорын хүсэлт, сахилгын шийтгэлийг хугацааны өмнө арилгуулах тухай доод шатны прокурорын саналыг тус тус үндэслэн сахилгын шийтгэлгүйд тооцож болно²²⁵ гэж заасан бол Авлигатай тэмцэх газрын алба хаагчид сануулах, цалин бууруулах сахилгын шийтгэл ногдуулснаас хойш 8 сарын хугацаанд, онцгой нөхцлийн нэмэгдэл хасах, албан тушаал бууруулах шийтгэлийг ногдуулснаас хойш 1 жилийн хугацаанд дахин зөрчил гаргаагүй бол сахилгын шийтгэлгүйд тооцно гэж заасан байна. Албан тушаал бууруулах шийтгэлийн үр дагавар арилсан ч өмнөх албан тушаалд тавих үндэслэл болохгүй гэж заасан байна. Цэргийн сахилгын дүрэмд шийтгэлийн хугацаанд албан үүрэг биелүүлэхдээ онцгой амжилт гаргаж, сайшаал хүртсэн цэргийн алба хаагчийн сахилгын шийтгэлийг хүчингүйд тооцно гэж заасан нь сахилгын шийтгэлтэй байдал хугацаанаас өмнө дуусгавар болох сахилгын хариуцлагын эерэг үр дагаврыг тодорхойлж байна. Дипломат ажилтны сахилгын дүрэм, Цэргийн сахилгын дүрэм, Тагнуулын ажилтны сахилгын дүрэм, Гаалийн улсын байцаагчийн сахилгын дүрэм, Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллага, Онцгой байдлын асуудал эрхэлсэн байгууллагын алба хаагчийн сахилгын дүрэмд²²⁶ зааснаар сахилгын шийтгэлгүйд тооцох хугацаа Төрийн албаны хуульд заасантай ижил байна.

Харин Шүүхийн тухай хуулийн 54 дүгээр зүйлийн 54.2 дахь хэсэгт “Шүүгчид зөвхөн энэ хуульд заасан үндэслэл, журмаар сахилгын шийтгэл оногдуулна” гээд “сахилгын шийтгэлтэй байх хугацааг зааж өгөөгүй²²⁷ нь хууль зүйн хариуцлагын шударга ёсны зарчимд нийцүүлсэн байна. Өөрөөр Төрийн албаны хуулийн “сахилгын шийтгэлтэй байх” заалт үйлчлэхгүй гэсэн үг юм.

Түүнчлэн, Төрийн албаны тухай хуульд сахилгын шийтгэлийг заавал дэс дараалан хэрэглэх шаардлагагүй бөгөөд сахилгын шийтгэлийг давхардуулан ногдуулахыг хориглоно, Төрийн жинхэнэ албан хаагчид сахилгын шийтгэл ногдуулах, түүнд гомдол гаргах журамд сахилгын нэг зөрчилд нэг төрлийн шийтгэл ногдуулах ба сахилгын шийтгэлийг давхардуулан ногдуулж болохгүй, бусад дүрэм, журамд сахилгын нэг төрлийн зөрчилд сахилгын шийтгэлийг давхардуулан ногдуулахгүй гэж заасан байна.

Онцгой байдлын асуудал эрхэлсэн байгууллагын алба хаагчийн сахилгын дүрэм, Цэргийн сахилгын дүрэмд алба хаагчийн нэр хүндийг гутаах, дарамтлахыг хориглоно, гаргасан зөрчилдөө захиргааны шийтгэл хүлээсэн бол сахилгын шийтгэл давхардуулан хүлээлгэхгүй, цэргийн алба хаагчийн хувийн нэр хүндийг гутаах,

²²⁵ Прокурорын сахилгын дүрмийн 6.1, 2. Монгол Улсын Ерөнхийлөгчийн 2018 оны 1 дүгээр сарын 31-ний өдрийн 12 дугаар зарлигийн хавсралт. <https://old.legalinfo.mn/annex/details/11914?lawid=16527>.

²²⁶ Мөнхзул, Н. Төрийн тусгай албан хаагчид хүлээлгэх сахилгын хариуцлага. Хавсралт 7. УБ., 2019.

²²⁷ Шүүхийн тухай хууль. 2021. <https://legalinfo.mn/mn/detail?lawid=16106892006021>.

ширүүн догшин бүдүүлгээр харьцах, хамт олноор нь залхаахыг хатуу хориглоно, гэж заасан нь шийтгэлийг давхардуулахгүй байх зохицуулалт боловч албан тушаалтанд захиргааны хариуцлага хүлээлгэх зарчмыг дэмжиж байгаа нь харагдаж байна. Харин Авлигатайтэмцэхгазрыналбанхаагчньсахилгын ба захиргааны зөрчил нэг дор гаргасан нөхцөлд тухайн албан хаагчид сахилгын шийтгэл ногдуулсан нь захиргааны шийтгэлээс чөлөөлөх үндэслэл болохгүй гэж заасан нь албан тушаалтанд захиргааны хариуцлага хүлээлгэх зарчмыг мөн л дэмжиж байгаа нь харагдаж байна. Эдгээр нь Төрийн албаны хууль, Зөрчлийн хуулийн үзэл баримтлал, хууль зүйн хариуцлагын шударга ёсны зарчим зөрчиж байгаа тул хуульд нийцүүлэх шаардлагатайг харуулж байна.

Практикт “сахилгын шийтгэл”-тэй хугацаанд хуулиар тодорхойлоогүй хязгаарлалтыг дотоод дүрэм, журмаар тодорхойлж, буруу практик бий болгон²²⁸ түүнийгээ “заншил байдлаар” нийтлэг хэрэглэж, сахилгын хариуцлагын сөрөг үр дагаврыг үүсгэж байна. Үүнд:

- гүйцэтгэлийн урамшуулах авахгүй байх
- бусад урамшуулалд хамрагдахгүй байх
- шагналд тодорхойлогдох эрх хасагдах
- албан тушаал ахих, нөөцөд орох эрх хязгаарлагдах
- гадаад, дотоодын сургалтад хамрагдах боломжийг хойшлуулах
- төрөл бүрийн шалгаруулалтад нэр дэвших, шалгарах боломжгүй болох
- Төрийн албан хаагчийн нийтлэг зарим баталгааг хязгаарлах зэрэг хуулиар зохицуулаагүй үр дагавар тодорхой хугацаанд тухайн шийтгүүлсэн алба хаагчид нэгэн зэрэг үйлчилж байгаа, эрх бүхий албан тушаалтан үзэмжээр шийдвэрлэх боломж олгож байгаа зэрэг нь хууль зүйн хариуцлагын “хууль дээдлэх зарчим”, “шударга ёсны зарчмыг” зөрчиж байна.

Харин нэг удаагийн үр дагаврыг шийтгэлтэй алба хаагчид үзүүлэх нь хууль зүйн хариуцлагын зорилгод нийцсэн нөлөөллийн арга хэмжээ гэсэн агуулгад нийцэх ба энэ зохицуулалтыг хуульчилснаар хууль зүйн хариуцлагын шударга ёсны зарчим хэрэгжинэ. Өөрөөр хэлбэл, эрх чөлөөнд суурилсан нийгэм бүр зайлшгүй эрх зүйт ёсыг²²⁹ шаардах бөгөөд эрх зүйт ёс хэрэгжсэнээр иргэн, төрийн байгууллага, албан тушаалтан хуульд захирагдаж хүний эрх, эрх чөлөө баталгаатай хангагдах үндэс бүрдэнэ.

Дүгнэлт

Хууль зүйн хариуцлага нь эрх зүйн салбарын онцлогийг үл харгалзан эрх зүйн дэг журмыг хамгаалах, хүмүүжлийн нөлөөлөл үзүүлэх, цээрлүүлэх зэрэг зорилгыг агуулах ч эрх зүйн зөрчлийн төрлөөс хамаарч шийтгэлийн хэмжээ хязгаар ялгамжтай бөгөөд гаргасан зөрчил оногдуулах шийтгэл тохирох нь хууль зүйн хариуцлагын мөн чанарыг илэрхийлдэг.

Энэ утгаараа эрүүгийн хариуцлага нь ... үйлдсэн гэмт хэрэг, гэмт хэргийн нийгмийн хор аюулын шинж чанар, хэр хэмжээ, гэм буруугийн хэлбэрт тохирсон байх, бусдад халдаан хэрэглэхгүй байх, нэг гэмт хэрэгт нэг удаа ял оногдуулах²³⁰ шударга ёсны зарчмыг баримталж “ялтай байдал” гэсэн ойлголтыг халсан байна. Энэ утгаараа төрийн албанд орох боломжийг нээсэн зохицуулалтыг Төрийн албаны хуульд оруулж өгсөн нь хүний эрхийг хангах, хууль зүйн хариуцлагын мөн чанарыг илэрхийлсэн дэвшилтэт зохицуулалт болсон байна.

Захиргааны хариуцлагыг иргэн, хуулийн этгээдэд хүлээлгэдэг байх, захиргаа албан тушаалтандаа сахилгын хариуцлага хүлээлгэдэг байх үзэл баримтлал нь зүй

²²⁸ Нямсүрэн, Ч. Цагдаагийн албан хаагчдад хүлээлгэх сахилгын хариуцлага, түүний үр нөлөө //Багш, сонсогч, оюутны эрдэм шинжилгээний бүтээлийн эмхтгэл. 1999

²²⁹ Jeremy Waldron. Is the rule of law an Essentially Contested concept in Florida?, Law and Philosophy 21, №2. 2002. page 137.

²³⁰ Жанцан, С. Монгол Улсын Эрүүгийн эрх зүй (ерөнхий ба тусгай анги). УБ., 2012. 190, 203 дахь тал.

ёсны шаардлагад нийцэж байна. Эд хөрөнгийн хариуцлага, хохирол нөхөн төлөх хариуцлагын хувьд эрүүгийн, сахилгын хариуцлага хүлээлгэснээс үл хамааран хэрэгждэг онцлогтой тул давхардсан шийтгэл гэж үзэхгүй бөгөөд харин ч шударга ёсны зарчимд нийцсэн, эрх зүй зөрчсөн үйлдлийн эрх зүйн үр дагавар юм.

Харин сахилгын зөрчил нь нийгмийн хор аюулын хувьд гэмт хэргээс ямагт бага байх тул Төрийн албаны хууль дахь хүний эрх зүйн байдлыг дордуулсан “шийтгэлтэй байдал” гэсэн ойлголтыг хууль зүйн хариуцлагын шударга ёсны зарчимд нийцүүлэн “халах” буюу 48 дугаар зүйлийн 48.7 дахь “Төрийн жинхэнэ албан хаагч сахилгын шийтгэл ногдуулсан өдрөөс хойш 1 жилийн дотор сахилгын шийтгэл хүлээгээгүй бол түүнийг сахилгын шийтгэлгүйд тооцно” гэсэн заалтыг хүчингүй болгож, сахилгын шийтгэл оногдуулсан эрх бүхий албан тушаалтны шийдвэр гарсан даруйдаа үйлчлээд цаашид төрийн албан хаагчийн хууль ёсны эрх ашиг сонирхолд дахин сөрөг үр дагавар үүсгэдэггүй (Ногдуулсан сахилгын шийтгэл биелэгдсэнээс хойш дахин сөрөг үр дагавар дагуулахгүй) байхаар зохицуулах нь төрийн алба хаагчийн эрхийг хангаж, хууль зүйн хариуцлагын шударга ёсны зарчим, хууль дээдлэх зарчимд нийцэх юм.

Ашигласан материал

Ном сурах бичиг, гарын авлага, нэг сэдэвт бүтээл

- Мөнхзул, Н. Төрийн тусгай албан хаагчид хүлээлгэх сахилгын хариуцлага. УБ. 2019.
- Нямсүрэн, Ч. Эрх зүйн ерөнхий онол: үндсэн ойлголт, тулгамдсан асуудал. УБ. 2010.
- Нямсүрэн, Ч. Цагдаагийн албан хаагчдад хүлээлгэх сахилгын хариуцлага, түүний үр нөлөө //Багш, сонсогч, оюутны эрдэм шинжилгээний бүтээлийн эмхтгэл. 1999.
- Жанцан, С. Монгол Улсын Эрүүгийн эрх зүй (ерөнхий ба тусгай анги). УБ. 2012.
- Гантөмөр, Г. нар. Эрүүгийн эрх зүй: ерөнхий анги. УБ. 2020.
- Баасан, Л. Монгол Улсын Хөдөлмөрийн эрх зүй (Тусгай анги). УБ. 2000.

Хууль тогтоомж

- Монгол Улсын Үндсэн хууль. Төрийн мэдээлэл. УБ. 1992. №1.
- Эрүүгийн хууль (шинэчилсэн найруулга). Төрийн мэдээлэл. УБ. 2016. №7.
- Монгол Улсын Үндсэн хуулийн цэцийн тухай. 1992. <https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=365>.
- Шүүхийн тухай хууль. 2021. <https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=16106892006021>.
- Прокурорын тухай. 2017. <https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=12702>.
- Монгол Улсын Үндэсний аюулгүй байдлын зөвлөлийн тухай. 1992. <https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=9546>.
- Төв банк/монголбанк/-ны тухай. 1996. <https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=483>.
- Санхүүгийн зохицуулах хорооны эрх зүйн байдлын тухай. 2005. <https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=446>.
- Статистикийн тухай. 1997. <https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=461>.
- Сонгуулийн төв байгууллагын тухай. 2006. <https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=459>.
- Монгол Улсын Хүний эрхийн үндэсний комиссын тухай. 2020. <https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=15152>.
- Монгол Улсын шүүхийн тухай. 2021. <https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=16106892006021>.
- Төрийн аудитын тухай. 2020. <https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=15357>.
- Авлигын эсрэг хууль. 2006. <https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=8928>.

- Цагдаагийн албаны тухай хууль. 2017.
<https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=12469>.
- Цэргийн албаны тухай. 2016. <https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=12124>.
- Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хууль. 2017.
<https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=12701>.
- Шүүхийн шинжилгээний тухай хууль. 2009.
<https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=88>.
- Тагнуулын байгууллагын тухай.1999. <https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=468>.
- Төрийн тусгай хамгаалалтын тухай. 1995.
<https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=499>.
- Дипломат албаны тухай. 2000. <https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=246>.
- Зөрчлийн тухай хууль. <https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=12695>.
- Төрийн захиргааны болон үйлчилгээний албан хаагчийн ёс зүйн дүрэм. Монгол Улсын Засгийн газрын 2019 оны 33 дугаар тогтоолын хавсралт.
- Төрийн жинхэнэ албан хаагчид сахилгын шийтгэл ногдуулах, түүнд гомдол гаргах журам. Монгол Улсын сайд, Засгийн газрын хэрэг эрхлэх газрын дарга, Төрийн албаны зөвлөлийн даргын 2019 оны 04 дүгээр сарын 04-ний өдрийн 36/32 дугаар хамтарсан тушаалын хавсралт.
- Прокурорын сахилгын дүрмийн 6.1, 2. Монгол Улсын Ерөнхийлөгчийн 2018 оны 1 дүгээр сарын 31-ний өдрийн 12 дугаар зарлигийн хавсралт.
<https://old.legalinfo.mn/annex/details/11914?lawId=16527>.
- Шүүхийн тухай хууль. 2021.
<https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=16106892006021>.

Гадаад эх сурвалж

- Jeremy Waldron. Is the rule of law an Essentially Contested concept in Florida?, Law and Philosophy 21, №2. 2002. page 137.